

Den sociala innovationen - Medborgares tillgång till bostäder och delandets effekter på ensamhet och hälsa

Vi behöver effektivisera boendet och minska ensamheten. Kommuner rapporterar stora bostadsunderskott och bostadssituationen leder bl. a till att unga hindras att utbilda sig och starta vuxenlivet. I åldern 55-79 år finns många med yta över. Både äldre och yngre anger att de lider av ensamhet i hemmet, ett problem med både psykiska och fysiska konsekvenser.

Vi är intresserade av det befintliga beståndet. Kan det nyttjas bättre genom delning samtidigt som ungas boende kan tillgodoses med reducerad ensamhet och ohälsa?

Ett förväntat resultat av vår studie är att få en bredare kunskap om delandet och dess förutsättningar. Vi vill bidra med underlag till hela samhällskalkylen och långsiktig hållbarhet enligt Brundtlandrapportens definition:

”En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov”

- Utdrag ur Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, fn.se

Sammanfattning	3
Inledning	5
Digitala Almedalen - seminarium	6
Bostadsbrist	8
Koncept- och visionsworkshop	12
Löftesrika exempel	13
Befintliga bostadsbeståndet – Nyproduktion	14
Dela bostad	16
Den sociala innovationen - Ett tak	19
Workshop på temat delat boende	22
Löftesrika exempel	22
Ensamhet	24
Ekonomiska förutsättningar	27
Löftesrika exempel	28
Förutsättningar för samverkan och innovation	29
Nästa steg	30
Referenser	32

Sammanfattning

Boende för livslång livskvalitet - Folkhemmet 2.0

Bostadsbristen i Sverige är en samhällsutmaning som påverkar människorna och deras livsvillkor i olika skeden av livet. Samtidigt har vi en situation med flest ensamhushåll i världen och är ett av länderna med allra mest bostadsyta per person. Olika rapporter beskriver några av bostadssituationens effekter; människors upplevda ensamhet, ökad ohälsa samt minskad tillväxt på grund av att företagen, vård, skola och omsorg inte kan rekrytera kompetens. Trots att många kommuner ökat bostadskapaciteten de senaste åren genom att bygga nya bostäder verkar obalansen mellan tillgång och behov bestå. Det krävs bättre behovsanalyser och även andra alternativ och lösningar för att matcha utbudet av bostäder med behoven. Kan nya bostadstjänster och lösningar göra det mer attraktivt att dela?

Vare sig det gäller unga eller äldre är inte nyproduktion av bostäder en omedelbar eller hållbar lösning på dagens obalans. Vi ville gärna utforska om det finns snabbare och mer flexibla alternativ som på ett hållbart sätt kan bidra till win-win; bostad till fler, bättre livskvalitet, minskad ensamhet och ohälsa. Samtidigt vill vi synliggöra människorna bakom de verkliga bostadsbehoven och konsekvenserna av obalansen.

Detta arbete har nu lett fram till en större ansökan till Formas utlysning Samhällsplanering för omställning, steg 2 "Gemensamt boende: Om ökade möjligheter till delat boende i byggd miljö" ("Dwelling together: Scaling up co-living capacities in the built environment"). En viktig utgångspunkt har varit att ta vara på och utveckla ny kunskap med ett tvärvetenskapligt angreppssätt. Det innebär även att vi vill tillämpa och inhämta kunskaper och erfarenheter i pilotprojekt/testbäddar direkt. Identifiering av ett antal lämpliga pilotprojekt ingår därför som en viktig del i planeringsarbetet. Piloterna ska kunna bidra med kunskap om effekter över hela projektiden (4 år) samt bidra med kunskap och erfarenheter för att kunna skala upp delningstjänster med lokal förankring (göra-lära-skala upp). Med det tvärvetenskapliga angreppssättet vill vi bidra med underlag till den totala samhällskalkylen som även inkluderar effekter av upplevd ensamhet.

Aktuella forskningsrön om ensamhet visar att en tredjedel av befolkningen i den industrialiserade världen är drabbade och att en av tolv är allvarligt drabbad. De här proportionerna ökar. Varken inkomst, utbildning eller etnicitet är ett skydd. Ensamhet är stigmatiserat och beskrivs som ett växande folkhälsoproblem. Kan delandet bidra till hållbara lösningar för människorna med positiva effekter för miljö, ekonomi och folkhälsa?

Den här rapporten innehåller några exempel på sammanhang där olika parter möts och delar kunskap och erfarenheter. Andra exempel hämtas från studier och enkäter som synliggör både möjligheter och utmaningar. Här finns också exempel på kunskap från olika forskningsfält, fakta om bostadsbrist, ensamhet och risken för ohälsa. Ofta ställs målgruppernas intressen och olika behov mot varandra. När SIFO frågade 2017 framkom:

51 procent av de som ägde en bostadsrätt eller villa hade ett eller flera sovrum över, alltså ett eller flera rum som inte används som sovrum av någon som ingår i hushållet.

En intressant insikt från flera rapporter är att de som redan har erfarenhet av att dela, även är de som är mest positiva till delandet.

Det har varit lätt att hitta sammanhang där skuldfrågan verkar hamna hos någon annan part. Därför har det varit intressant att lyfta fram några löftesrika exempel. Ofta är det pilotprojekt som möjliggör samverkan, involvering av användare och gemensamt agerande under en begränsad tid. Nu vill vi arbeta för att det ska bli fler möjligheter att lära av varandra, anpassa, utveckla och skala upp fler modiga initiativ samt involvera fler i lärandeprocessen.

- Kunskap och fakta
- Samverkan
- Pilotprojekt
- Forskning och effektmätning
- Återföring och uppskalning

Samarbetet i ett nätverk av aktörer vill vi nu förstärka och fortsätta att utveckla och har därför tagit initiativet till ett samarbete med Form/Design Center i Malmö. [Share Future Living](#) är en plattform och mötesplats om delat/gemensamt boende för människors hälsa och livskvalitet i hållbara städer och samhällen.

Det är inte en ny tankesmedja utan en "action tank" för samverkan, med fokus på kund-/medborgarnyttan, utbyte av kunskap, erfarenheter och insikter. Vi ser det som en hub för att inspirera och lära av fler initiativ, uppskalning och spridning av pilotprojekt samt av följdforskning för att kunna studera och återföra kunskap om effekterna på social hållbarhet och folkhälsa. Etablerade samarbeten med KTH och Lunds universitet innebär både kvalitetssäkring och kanaler till ytterligare akademiska samarbeten såväl nationellt som internationellt.

När arbetet inleddes kunde vi inte ana vad Corona-pandemin skulle innebära. Ett år senare vet vi fortfarande bara en del om konsekvenserna, omfattningen av dem och hur de kommer att påverka människorna och samhället som helhet på både kort och lång sikt. Vi har redan fått indikationer som pekar på att intresset för delandet har ökat markant. Studier och arbete på distans påverkar både bostäder och arbetsplatser. I stadskärnor och gallerior står allt fler butikslokaler tomma. Hur påverkas den upplevda ensamheten om man både bor och arbetar/studerar ensam hemma?

31 mars 2021

Ann Edberg
Viktoria Walldin
Christer Larsson

Inledning

Det här projektet är en del i en fortsättning på en förstudie om delandets betydelse för några av de stora samhällsutmaningarna som påverkar människors livsvillkor idag. Under hösten 2019 bildades ett konsortium med Christer Larsson, styrgruppsordförande, Ann Edberg, projektledare samt Moa Andersson, Boinstitutet, Christer Malmström, Lunds Tekniska Högskola, Frida Rosenberg, KTH, Viktoria Walldin, White, Emma Sarin, HSB.

Deltagarna bidrog med sina kunskaper och erfarenheter utifrån sina respektive perspektiv och varje möte i konstellationen bidrog både till utbyten och fördjupning. Vi insåg snabbt betydelsen av den här typen av mötesplatser.

Det fortsatta arbetet skedde dels i en fördjupad förstudie som finansierades av Formas i utlysningen Samhällsplanering för omställning steg 1, under ledning av professor Mattias Kärrholm, hans kollega Ida Sandström vid Institutionen för arkitektur och byggd miljö vid Lunds universitet och i fortsatt samverkan med Frida Rosenberg, institutionen för arkitektur, KTH. Nu även med en utökad intressentgrupp. Här tillkom fler projektdeltagare från Form/Design Center, Malmö Stad, Tyréns, Fastighets AB Trianon samt Quattroporte och fortsatta möten för kunskaps- och erfarenhetsutbyten. En viktig utgångspunkt för arbetet har varit att ta vara på och utveckla ny kunskap med ett tvärvetenskapligt angreppssätt. Det innebär även att vi i fortsättningen vill utveckla sammanhang för att både tillämpa och inhämta kunskaper och erfarenheter i pilotprojekt/testbäddar.

I den här delen av projektet har vi framför allt arbetat vidare med samverkan och erfarenhetsutbyten med olika intressenter. Det har skett genom att arrangera seminarier och workshops i en utökad krets. Vi har även lyft fram människorna bakom statistiken och t ex närmat oss frågan om hur vi ser på äldre, vem som är eller vill identifiera sig som "äldre" i dagens samhälle.

I månadsskiftet juni/juli 2020 deltog vi i Digitala Almedalen med ett seminarium på temat **"Medborgares tillgång till bostad och det delande boendets effekter på ensamhet och hälsa"**. Kan bostäder nyttjas bättre genom delning och kan det få effekter för både individerna och samhället?

I september bjöd vi in till en koncept- och visionsworkshop på temat **"Boende för livslång livskvalitet"**. Målet med denna workshop var att gemensamt formulera och definiera:

- Hur kan bilden av seniorer nyanseras?
- Vilka nya bostadstjänster/bostadslösningar borde finnas för denna målgrupp?

I oktober 2020 bjöd vi in till ytterligare ett seminarium på temat **"Delat boende"**. Syftet med det seminariet var att utbyta erfarenheter kring hur boende kan delas och hur man kan planera, facilitera och bygga för delat boende. I den här rapporten redovisas några insikter om utmaningarna och komplexiteten i frågorna men också exempel på kunskap, erfarenheter och löftesrika exempel. Vad är problemet? Vems är problemet? Hur drabbas människor?

Digitala Almedalen - seminarium

Dela för bostad, hälsa och minskad ensamhet

När Almedalen ställdes in pga Corona arrangerades det digitala alternativet av Boinstitutet och BoKlok. Under Digitala Almedalen bjöd vi in till ett seminarium den 30 juni 2020 på temat "Det delande boendets effekter på ensamhet och hälsa". Kan bostäder nyttjas bättre genom delning och kan det få effekter för både individerna och samhället?

Det blev ett samtal om behovet och möjligheten att bättre nyttja ytor som redan finns liksom bostadssituationens effekter på ensamhet och ohälsa. Med referenser till den pågående studien lyfte vi behovet av en omställning för att åstadkomma nya lösningar som innefattar samverkan, samnyttjande, anpassning och utveckling för att både lösa bostadskrisen och adressera hållbarhetsmålen.

The graphic features a pink header with the title "Det delande boendets effekter på ensamhet och hälsa" and the date/time "30 juni / 08:55 - 09:20 Arrangör: Ett tak". Below the header are five circular portraits of the speakers: Karolina Skog, Christer Larsson, Ann Edberg, Emma Sarin, and Viktoria Walldin. At the bottom, there are logos for Bo Institutet, ETT TAK (with a green arrow icon), Digitala Almedalen c/o Boinstitutet, and a partnership with STELLAR Capacity and BO KLOK (SKANSKA & TEKA).

Christer Larsson, adj. professor i arkitektur vid Lunds universitet och tidigare stadsbyggnadsdirektör i Malmö, var moderator för programpunkten. I panelen deltog Karolina Skog, regeringens särskilda utredare för social bostadspolitik, Emma Sarin, projektchef HSB Living Lab, Viktoria Walldin, antropolog och specialist på socialt hållbar stadsutveckling White arkitekter, tillsammans med Ett taks VD Ann Edberg.

Viktoria Walldin och Emma Sarin gav intressanta aspekter på projektet och fördjupningar inom olika områden. Viktoria med det sociala mänskliga perspektivet, den upplevda ensamheten, bl. a med koppling till Boinstitutets rapport "Ensam hemma" och Emma om hur man främjar och genomför delande i praktiken. Emma utgick bl. a från kunskap och erfarenheter från HSB Living Lab och olika samarbeten om co-living. Vid seminariet deltog även Karolina Skog som just fått regeringens uppdrag att utreda social bostadspolitik med fokus på strukturell bostadslöshet och trösklar till ett eget boende.

”Ensamheten i ett samhälle ökar när grannskapskontakterna minskar.”

”Unga pekar ut hemmet som den plats där man känner sig mest ensam.”

-Emma Sarin, Projektchef HSB Living Lab, vid Ett taks seminarium på Digitala Almedalen ”Det delande boendets effekter på ensamhet och hälsa” den 30 juni 2020

”Vi är övertygade om att bostaden har en viktig roll att fylla för att motverka ensamhet och den ohälsa som kommer med det”

”Alla skriver under på att det är bra att dela, bra att umgås och knyta kontakter i närområdet. Men det är svårt att bli den personen som delar och knyter kontakter.”

”Vi kommer att fortsätta att forska och utveckla och följa alla intressanta initiativ som pågår.”

-Emma Sarin, Projektchef HSB Living Lab

vid Ett taks seminarium på Digitala Almedalen ”Det delande boendets effekter på ensamhet och hälsa” den 30 juni 2020

”Vi behöver göra en jättebra behovsanalys. Hur ser bostadsbehovet ut just nu? Vilka är det vi behöver skapa boende för? Kan vi titta på det befintliga beståndet för att se om vi kan nyttja det bättre?”

”Folkhemmet från 30-talet kanske borde uppdateras till ett Folkhemmet 2.0.”

-Viktoria Walldin, Antropolog, Specialist Socialt Hållbar utveckling inom Stadsutveckling, White Arkitekter, vid Ett taks seminarium på Digitala Almedalen ”Det delande boendets effekter på ensamhet och hälsa” den 30 juni 2020

”Framtiden handlar om att dela. Det är det enda smarta sättet att hantera den hållbara utvecklingen. Speciellt inom stadsbyggnad och byggnadsfrågor.”

-Viktoria Walldin, Antropolog, Specialist Socialt Hållbar utveckling inom Stadsutveckling, White Arkitekter, vid Ett taks seminarium på Digitala Almedalen ”Det delande boendets effekter på ensamhet och hälsa” den 30 juni 2020

”Målet är alltid att människor ska ha en bostad där de kan må bra.”

”God samhällsekonomi går ut på att människor ska må bra.”

-Karolina Skog, regeringens särskilda utredare för social bostadspolitik, vid Ett taks seminarium på Digitala Almedalen ”Det delande boendets effekter på ensamhet och hälsa” den 30 juni 2020

Bostadsbrist

Vad är problemet?

I den årliga bostadsmarknadsenkäten ber Boverket samtliga kommuner att bedöma läget på bostadsmarknaden det aktuella året. 2019 uppgav hela 240 av de 290 svenska kommunerna (83% av kommunerna, som representerar 94% av Sveriges befolkning), att de har ett underskott på bostäder. 2020 var det 212 av de 286 kommunerna som svarade som angav underskott. Om det råder underskott, balans eller överskott på bostäder på den lokala bostadsmarknaden är alltså en bedömningsfråga.

Trots att många kommuner ökat bostadskapaciteten de senaste åren genom att bygga nya bostäder verkar obalansen mellan tillgång och behov bestå. När den statliga utredningen, Kommunal planering för bostäder (SOU 2018:35) lämnade sitt slutbetänkande konstaterade man att ingen kommun i landet har en helhetsbild av bostadsbehovet.

Behovs- och intressentanalys

Vems är problemet?

Bostadssituationen leder bl.a. till att unga hindras att utbilda sig och starta vuxenlivet. Hela 27% (280 000) av Sveriges unga vuxna 20–27 år bor kvar hemma, enligt Hyresgästföreningens rapport Unga vuxnas boende i Sverige 2019. (Det är den högst uppmätta andelen sedan den första undersökningen gjordes 1997, då motsvarande andel var 15 procent.) 238 000 av dem skulle vilja flytta hemifrån. Idag tvekar 1 av 3 i den åldersgruppen (311 000 personer) att flytta till en ny ort p g a bostadssituationen.

Mitt i sommaren kommer antagningsbeskeden till dem som har sökt till universitet och högskolor kommande höst. Någon månad senare brukar det komma larmrapporter om att studenterna riskerar att stå utan boende på studieorterna. Ca 70% av de nyantagna studenterna kan inte räkna med att hitta en bostad de första 6 månaderna.

Lägenheterna som byggs idag är för dyra för den som står utanför bostadsmarknaden. Enligt hyresgästföreningen har endast hälften av alla unga vuxna råd att efterfråga en hyresrätt. Många som inte finner en egen bostad hänvisas till andrahands- och inneboendelösningar som kan upplevas otrygga.

Sveriges Byggindustrier har kartlagt hur unga vuxna i åldern 18-25 år ser på sin nuvarande och framtida bostadssituation. Bostadsbristen kommer på andra plats som ett av samhällets största utmaningar kopplat till att vara ung idag. Bostadsbristen hamnar strax efter psykisk ohälsa. På delad tredjeplats kommer arbetslöshet och integration. Det finns dessutom tecken på att en del psykisk ohälsa kan vara kopplad till just bostadsbristen.

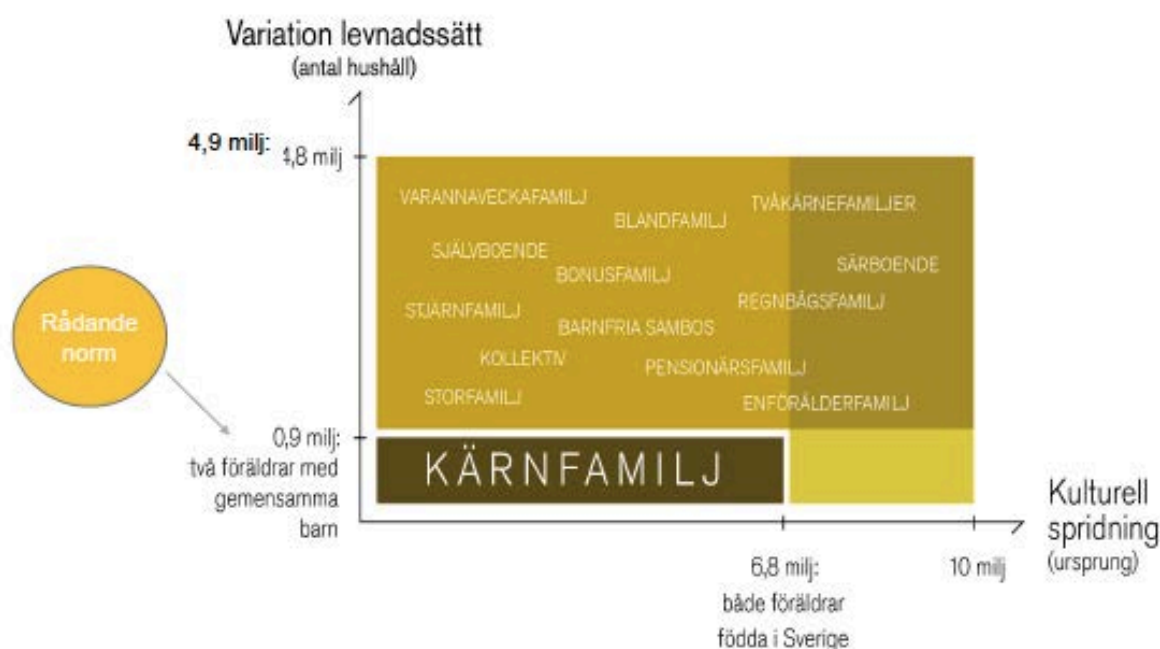
Bostadsbristen drabbar även äldre personer som vill eller behöver byta bostad. Enligt SCB:s statistik bor cirka 730 000 svenskar mellan 55 och 79 år i ensamhushåll. Läger man till tvåpersonershushåll i samma åldersgrupp fördubblas antalet till cirka 1,4 miljoner.

Folkhemmet 2.0?

2020 genomförde SBAB en undersökning för att ta reda på om livsvalen påverkas av hur vi kan bo. 58% av de unga i åldern 20-29 år svarade att de själva eller någon de känner tackat nej till en utbildningsplats p g a bostadssituationen. 38% av alla svarande har tackat nej till ett jobberbjudande p g a bostadssituationen (av de unga 20-29 år var det 58%). 37% av de tillfrågade har egen erfarenhet eller känner någon som låtit bli att separera på grund av bostadsbristen och lika många (37%) har skjutit upp egna flyttplaner p g a att de vuxna barnen inte kan hitta bostad för att flytta hemifrån. Det är några av exemplen som redovisas i studien och som tydligt visar hur livsvalen påverkas av möjligheterna att hitta en bostad.

INVENTERING & BEOVSANALYS

- Graf av Kristoffer Roxbergh, White Arkitekter, baserad på information från SCB. Utdrag ur presentation av Viktoria Walldin, Antropolog, Specialist Socialt Hållbar utveckling inom Stadsutveckling, White Arkitekter vid koncept- och visionsworkshop på temat "Boende för livslång livskvalitet" den 21 september 2020.

"Det som byggs är ganska likartat, och man tenderar att anpassa sin efterfrågan efter det, snarare än att fråga sig: hur vill jag verkligen bo?"

Pernilla Hagbert, doktor i arkitektur och forskare inom urbana och regionala studier,
Ur rapporten *Framtidens Boende - så vill västsvenskarna bo*, 2019

Människor

Adrian 18: "När jag fick antagningsbeskedet till min drömutbildning hade jag bara två veckor på mig att hitta en bostad. Jag skulle flytta hemifrån för första gången. Dessutom till Stockholm som jag bara besökt en enda gång tidigare och som ligger mer än 50 mil från föräldrahemmets lilla samhälle där alla känner alla. Jag skickade 100-tals svarsmejl på annonser utan att få svar. Glädjen byttes snart till stress och oro. Skulle jag ens kunna tacka ja till utbildningsplatsen...?"

Ingmarie 69: "Jag hade precis gått i pension när min man plötsligt gick bort. Då hade vi varit gifta i mer än 40 år och levt ett aktivt och fint liv tillsammans. Det hade vi förstås sett fram emot att fortsätta med efter pensioneringen. Nu blev det i stället både sorgligt och ensamt. Samtidigt försämrades även ekonomin. Vi hade valt att bo i hyresrätt, så jag har en väldigt hög boendekostnad trots att jag fick möjlighet att byta till en mindre lägenhet i samma område. Det är en så stor trygghet att kunna bo kvar i området där vi har bott tillsammans i över 30 år. Här känner jag mig hemma och känner "alla". Vad händer om jag skulle vara tvungen att flytta ifrån det här området...?"

Kommuner och regioner

Om människor inte har möjlighet att flytta till platser där de kan vidareutbilda sig eller tacka ja till en anställning är det inte bara ett personligt problem. Det drabbar även den lokala arbetsmarknaden, lärosäten som finns på orten och samhällets möjligheter att erbjuda service till invånarna. Sammantaget blir också landet som helhet fattigare.

Stockholm - Uppsala

Stockholms Handelskammare lät genomföra en oberoende studie av bostadsmarknaden i Stockholm-Uppsalaregionen och konsekvenserna av hur den fungerar - både när det gäller ekonomi och demografi. Utredningen kom fram till att **kostnaden för att arbetsmarknaden begränsats av bostadssituationen** kunde beräknas till 36 miljarder kronor per år i utebliven tillväxt. Bara i Stockholm-Uppsalaregionen beräknas alltså bostadsproblemen kosta **100 MSEK om dagen**.

Det lokala näringslivet och behovet av samhällsservice

För Stockholm-Uppsalaregionens företag innebär det att man står inför en omfattande kompetensbrist. Företagen vill anställa men har svårt att hitta personal och den personal som skulle kunna vara aktuell har svårt att flytta till regionen. Bristen på bostäder påverkar även möjligheten att rekrytera personal till vård, skola och omsorg. Det får i sin tur konsekvenser som påverkar kommuninvånarnas tillgång till samhällsservice.

Västra Götaland

Även i och omkring Göteborg pekar man ut bostadsbristen som en riskfaktor och menar att läget blir allt mer akut. Bristen på bostäder hindrar människors drömmar och näringslivet från att hitta rätt kompetens. Västsvenska Handelskammaren har gjort en beräkning att det behövs 85 000 nya bostäder fram till år 2030 för att möta behoven i Västra Götaland. Städerna är ofta glest befolkade och områden från 1950-talet kan idag ha hälften av dåtidens befolkning. Det minskar underlaget för kollektivtrafik, handel och service. Städerna har också blivit uppdelade efter funktion så att man bor på ett ställe, arbetar på ett annat och handlar på ett tredje.

Region Skåne

I region Skåne ökar befolkningen snabbare än antalet bostäder. Det är bostadsbrist i många kommuner och glappet mellan behovet och efterfrågan på bostäder ökar. Åren efter finanskrisen var bostadsbyggandet särskilt lågt, samtidigt som befolkningsökningen var extra stor. Under denna period fick Skåne cirka fem nya invånare per nybyggd bostad.

I Länsstyrelsen Skånes Bostadsmarknadsanalys 2020 var det 25 av de 32 kommunerna som svarade på enkäten som uppgav ett bostadsunderskott i kommunen som helhet. Bostadsbristen drabbar främst grupper med svag förankring på bostadsmarknaden och/eller med svag ekonomi. Det innebär att de grupperna får fortsatt svårt att etablera sig på bostadsmarknaden. Bostadsbristen leder även till att andelen trångbodda ökar i Skåne, vilket främst drabbar unga och utrikes födda.

Bostadsförmedlingar

Den 31 december 2020 stod 1 066 868 personer i de kommunala bostadsköerna i Sveriges tre största städer.

Stockholms stads bostadsförmedlings kö: 706 632 personer
Genomsnittliga kötiden 2020 för vanliga hyresrätter är 9,3 år.
För studentbostäder är den 5,1 år och för seniorbostäder 9,5 år.

Göteborgs kommunala bostadsförmedlings kö, Boplats Göteborg : 248 473 personer
Genomsnittliga kötiden 2020 för vanliga hyresrätter är 6,75 år.
För studentbostäder är den 3,1 år och för seniorbostäder 5,6 år.

Malmös kommunala bostadsförmedlings kö, Boplats Syd: 111 763 personer
Genomsnittliga kötiden för vanliga hyresrätter i Malmö är 3,1 år.
För studentbostäder är den 1,6 år och för seniorbostäder 4,6 år.

Koncept- och visionsworkshop

Boende för livslång livskvalitet

I diskussionerna om bostadsbristen framförs olika teorier om orsaken till den aktuella situationen, vem som har befogenheter och verktyg att förändra den och vilka målgrupper som bör prioriteras. Inte sällan ställs målgruppernas behov mot varandra. Inom ramen för det här projektet har vi även valt att studera bostadssituationen för en av huvudmålgrupperna i vår ansökan, de som idag har yta över.

Vi genomförde en koncept- och visionsworkshop på temat "Boende för livslång livskvalitet". I workshopen som hölls den 21 september 2020 deltog Carl Auer, Harry McNeil och Magnus Edlund, Sveafastigheter, Monika Hellekant, arkitekt och Teresa Lindholm, specialist inom social hållbarhet, White Arkitekter samt projektets representanter Christer Larsson, Viktoria Walldin och Ann Edberg.

Ofta framhålls hur bostadssituationen leder till att unga hindras att utbilda sig och starta vuxenlivet. Bostadsbristen drabbar även äldre personer som vill eller behöver byta bostad. För många inom kategorin "senior" är senior- eller äldreboende ingen attraktiv valmöjlighet. En del vill inte flytta, andra har svårt att hitta bättre alternativ och flera känner sig inte "seniora".

Vare sig det gäller unga eller äldre är inte nyproduktion av bostäder en omedelbar eller hållbar lösning på dagens obalans. Vi ville gärna utforska om det finns snabbare och mer flexibla alternativ som på ett hållbart sätt kan bidra till win-win; bostad till fler, bättre livskvalitet, minskad ensamhet och ohälsa.

I takt med att komplexiteten kring frågan ökar, finns ett behov av att samla vision och målbild genom processer som gör det möjligt för oss att tänka och skapa tillsammans. Målet med denna workshop var att gemensamt formulera och definiera:

- Hur bilden av seniorer kan nyanseras
- Vilka nya bostadstjänster/bostadslösningar som borde finnas för denna målgrupp

En inledande diskussion om den stereotypa synen på seniorer gav flera relevanta insikter: Det måste till en attitydförändring. Det gäller både begreppet och synen på seniorer generellt och boenden för seniorer. Ett nytt förhållningssätt kan vara avgörande för utvecklandet av nya boendeformer och bostadskoncept. Dagens senior är någon helt annan än för 50 år sedan. Kan vi ens föreställa oss vad en senior är om 50 år? Den stereotypa idén om vad en senior är och kan vara - nu och i framtiden - är en huvudorsak till att utvecklingen av bostäder till seniorer är stereotyp. Vi har en bostadspolitik som är kopplad till bidrag och de bidragen styr i stor utsträckning vad som går att bygga. Därmed blir man inriktad på att uppfylla vissa kriterier och det ger inte så stor frihet.

Fastighetsutvecklare har möjligheter att styra finansieringsformerna själva om de är progressiva. Sociala obligationer etc. öppnar för nya möjligheter. Det finns ett intresse hos fastighetsbolag att hitta strategier så att de kan agera snabbare och göra nya affärer här och nu (på kort sikt), snarare än att försöka påverka politiken (på lång sikt).

Löftesrika exempel

Samverkan om ny modell för fakta om bostadsbristen

Digitala Almedalen var också en källa till ny kunskap och andra exempel på pilotprojekt och tvärssektoriell samverkan.

Den 1 juli presenterade Elin Blume, samhällsstrateg på Uppsala kommun, en ny modell för att beräkna bostadsbehovet. Beräkningsmodellen är resultatet av ett forskningsprojekt som genomförts i Uppsala i ett samarbete mellan Tyréns, KTH, Boverket och Uppsala kommun med finansiering av Sven Tyréns stiftelse. I projektet har man tagit fram ett beräkningsverktyg som ger en kommun (eller region) ett unikt underlag för att arbeta med socialt och ekonomiskt hållbar bostadsförsörjning. Verktöget ger ett detaljerat underlag för vilken typ av bostäder som behövs och hur mycket de får kosta för att säkerställa att alla hushåll kan bo i en godtagbar bostad. Det visar också vilka demografiska grupper och hushållstyper som är drabbade och skapar därmed förståelse för vilka åtgärder som ger bäst resultat.

Beräkningsverktyget kan även användas för analyser av bostadsmarknadens funktionalitet på kommunal, regional eller nationell nivå. Det går t ex att beräkna hur många parhushåll som inte kan få en godtagbar bostad om de separerar eller skiljer sig, eller hur många barn som inte kan förvänta sig att få en godtagbar bostad om de flyttar hemifrån.

Inom forskningsprojektet testades verktyget på Uppsala kommun inför deras arbete med sin bostadsförsörjningsplan. På seminariet medverkade Uppsala kommun, Uppsalahem och Uppsala Bostadsförmedling och berättade om arbetet med att tillämpa insikterna från forskningsprojektet i respektive organisation med syftet att nå mer träffsäkra bostadsförsörjningsåtgärder för människorna i Uppsala.

“En godtagbar bostad är inte för trång för antalet personer eller för dyr för hushållets ekonomi”

”Det här underlaget skiftar fokus till att titta på hela bostadsmarknaden. Vi ställer oss frågor som; hur kan vi tillskapa prisrimliga bostäder i det befintliga beståndet? En sådan åtgärd just nu är kompiskontrakt.”

”Vi behöver hitta nya alternativ. Vi behöver jobba med innovation, nya typer av boendeformer. Vi behöver diversifiera hela vårt erbjudande. Det här underlaget hjälper oss att identifiera vad det är vi ska göra.”

-Beatrice Nordling, Verksamhetsutvecklare, Uppsalahem, vid Uppsala kommuns seminarium, Digitala Almedalen ”Ny modell för att beräkna bostadsbristen leder till mer träffsäkra bostadspolitiska åtgärder”, den 1 juli 2020

Det här var ett av flera exempel på hur mötesplatser som sammanför olika intressenter i nya konstellationer bidrar till utbyte av kunskap och erfarenheter, nya insikter och lärandeprocesser som i bästa fall leder till samarbete och ”action”.

Befintliga bostadsbeståndet – Nyproduktion

99% är redan byggt

Den 31 december 2019 fanns det enligt SCB nästan 5 miljoner (4 978 239) bostäder i Sverige.

Tillskottet av nya bostäder är knappt 1% per år. Nästan en femtedel av de bostäder vi har idag kom till under åren 1965 till 1974. Under de åren byggdes 1 005 578 bostäder i Sverige. I den summan ingår alla typer av hus över hela Sverige oavsett upplåtelseform. Den här tiden i svenskt bostadsbyggande brukar kallas miljonprogrammet.

Källa: scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/boende-i-sverige

Renoveringsbehov

I Boverkets beskrivning av beståndet konstateras att miljonprogrammets lägenheter ofta är både välplanerade och ändamålsenliga. Många är nu i stort behov av teknisk upprustning och energieffektivisering för att de inte ska nå slutet på sin tekniska livslängd. Behoven beror bland annat på vilket underhåll man har gjort i husen under åren. Behoven och vad investeringarna kan komma att kosta har uppskattats till upp till 500 miljarder kronor.

Vad kan vi åstadkomma med det som redan finns?

”Framtiden ligger till stor del i det redan byggda. Här bor majoriteten – och kommer att bo. Det är här de viktiga kompletteringarna behöver göras, nya kvaliteter tillskapas och samtalen med de boende ska ske. För lite tid ägnas åt att utveckla befintliga områden. Vid planering av nya bostäder bör det befintliga beståndet alltid ingå – bara då kan helheten bli resurseffektivt använd och det sociala perspektivet kan hanteras meningsfullt. Med ny teknik och innovativa metoder kan det befintliga beståndet nå sin fulla potential i samspel med nyproduktionen.”

Utdrag ur Global Utmanings rapport 2020 EN SOCIAL BOPOLITIK FÖR SVERIGE
POLICYREKOMMENDATIONER FÖR EN HÅLLBAR SAMHÄLLSUTVECKLING

Produktionskostnader för nya bostäder

2019 var den genomsnittliga produktionskostnaden (dvs kostnaden som byggherren betalar) 43 tkr per kvadratmeter (kvm) lägenhetsarea i flerbostadshus. Genomsnittssiffran är beräknad för riket som helhet. (Stor-Stockholm ligger högst med 52 tkr per kvm)

Produktionskostnaden för hus med bostadsrätter är 38 procent högre än för hus med hyresrätter (49 tkr respektive 36 tkr per kvm). En del av skillnaden mellan bostadsrätt och hyresrätt förklaras av högre markpriser för bostadsrätterna.

Genomsnittlig produktionskostnad för en lägenhet på 30 kvm

1 470 tkr för en bostadsrätt

1 080 tkr för hyresrätt

Det som byggs kan inte efterfrågas

2020 publicerade Region Stockholm en rapport som visar att en majoritet av regionens hushåll inte har möjlighet att efterfråga en nyproducerad bostad. Rapporten publicerades i april utan att man kunnat ta hänsyn till effekterna av Coronapandemin. Risken är uppenbar att invånarnas ekonomi drabbas ytterligare och leder till att de konstaterade problemen förvärras.

Malmö är en stad för unga - 49% är under 35 år och många av dem har svårt att hitta någonstans att bo. Hyresgästföreningens undersökning visar att hälften av de unga vuxna inte har råd att efterfråga en hyresrätt. För Malmö universitets studentkår är bostadsbristen tydlig. Vid terminsstarten får de dagligen frågor från studenterna om stöd och tips för att hitta en bostad.

Klimatkostnader

2018 stod bygg och fastighetssektorn för drygt 20% av Sveriges utsläpp av växthusgaser (51,8 miljoner ton koldioxidekvivalenter totalt). I Sverige släppte man ut 11,8 miljoner ton koldioxidekvivalenter det året. Om man inkluderar utsläpp från importerade produkter var utsläppen av växthusgaser totalt 17,7 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Utsläppen har ökat jämfört med 2017 beroende på en ökning av utsläpp från import.

Dela bostad

Det finns många skäl att söka vägar för att bättre nyttja, anpassa och utveckla det befintliga bostadsbeståndet.

Statens utredning

I januari 2017 fick Statskontoret ett uppdrag av regeringen att utreda möjligheterna att öka uthyrningen av privatbostäder. En av anledningarna till utredningen var att 255 av landets 290 kommuner vid den tidpunkten bedömde att de hade ett underskott på bostäder.

Uppdraget innebar att man skulle undersöka både möjligheter och hinder samt föreslå åtgärder för att åstadkomma en mer effektiv användning av det befintliga beståndet av bostäder.

Utredningen avgränsades till privatbostäder, d v s småhus, ägarlägenheter och bostadsrätter. (Hyresrätter ingick alltså inte i uppdraget. Inte heller korttidsuthyrning, d v s uthyrning för kortare tid än tre månader.)

Några insikter från en medborgarundersökning

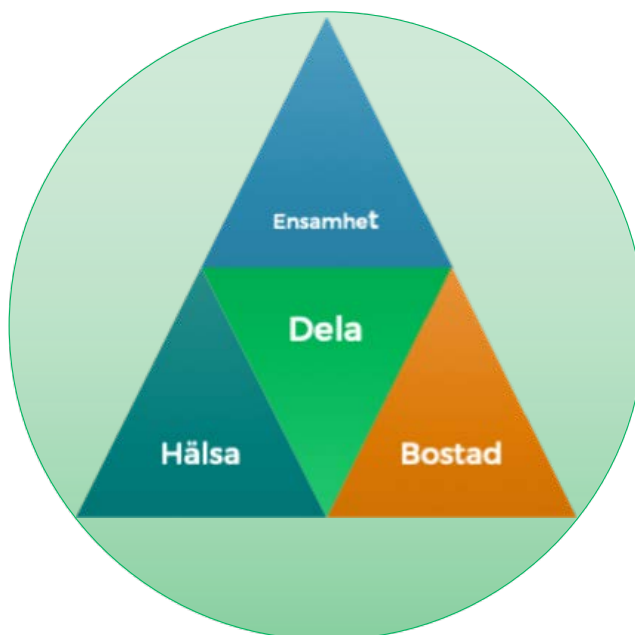
Slutsatserna i statskontorets rapport bygger delvis på en medborgarundersökning. 4 000 bostadsägare svarade på frågor om uthyrning av privatbostad. Av undersökningen framgick bland annat att:

51 procent av de som ägde en bostadsrätt eller villa hade ett eller flera sovrum över, alltså ett eller flera rum som inte används som sovrum av någon som ingår i hushållet.

Bland dem hade 4 procent hyrt ut en del av bostaden.

Nästan 3 av 4 uthyrningar sker till någon närstående eller bekant eller någon som rekommenderats av en närstående eller bekant. De vanligaste skälen till att människor hyr ut en del av bostaden (flera alternativ möjliga).

49 %	FÖR ATT HJÄLPA NÅGON TILL EN BOSTAD
33 %	FÖR ATT FÅ EN EXTRA INKOMST FÖR ATT TÄCKA MINA KOSTNADER
31 %	FÖR ATT FÅ EN EXTRA INKOMST AV ANDRA SKÄL

Undersökningen visade också att nästan **9 av 10 som hyr ut hela eller en del av sin bostad har positiva erfarenheter av det**. Enligt Statskontorets bedömning finns en särskild potential att utöka uthyrningen av en del av bostaden.

Fler insikter från medborgarundersökningen

51 %	ANGER ATT DE HAR ETT ELLER FLERA SOVRUM ÖVER
32 %	AV DE SOM BOR I BOSTADSRÄTT
61 %	AV DE SOM BOR I VILLA
51 %	HAR ETT ELLER FLERA SOVRUM ÖVER I HELA RIKET
44 %	AV DE SOM BOR I STOCKHOLM (ARBETSMARKNADSREGION)
52 %	AV DE SOM BOR I GÖTEBORG
47 %	AV DE SOM BOR I MALMÖ
53 %	AV DE SOM BOR I ÖVRIGA RIKET
20 %	KAN TÄNKA SIG ATT HYRA UT EN DEL AV BOSTADEN
27 %	I ÅLDERN 20-34 ÅR
24 %	I ÅLDERN 35-49 ÅR
19 %	I ÅLDERN 50-64 ÅR
12 %	I ÅLDERN 65 -79 ÅR

Möjligheter som skulle påverka viljan att hyra ut en del av bostaden (flera alternativ möjliga)

20 %	MÖJLIGHET TILL SKATTEFRI UTHYRNING
18 %	EKONOMISKT STÖD FÖR OMBYGGNAD
16 %	HJÄLP ATT HITTA EN LÄMPLIG INNEBOENDE/HYRESGÄST

HSBs undersökning - Framtidens boende

2017 genomförde HSB Göteborg den första undersökningen "Framtidens boende - så vill västsvenskarna bo". Man ställde frågor till 1000 personer mellan 18 och 70 år för att ta reda på hur nuvarande och kommande medlemmar ser på boendet. För HSB var det viktigt för att förstå och kunna bygga för framtida generationer. Redan vid den första undersökningen såg man att västsvenskarna var intresserade av att bo tillsammans över generationsgränserna. Man konstaterade också att hemmakontoren kommit för att stanna.

"Framtidens boende" är numera en återkommande undersökning och genomfördes för andra gången våren 2019. Västsvenskarnas intresse för att bo tillsammans har ökat sedan den första undersökningen. 2019 svarar en av fem att man kan tänka sig att i framtiden bo i kollektivhus där man delar vissa utrymmen med sina grannar. Undersökningen visar även att andelen som kan tänka sig att bo med en äldre eller yngre generation har ökat från 36 procent 2017 till 45 procent 2019.

"En intressant insikt är att de som redan har erfarenhet av att dela saker med grannar, även är de som är mest positiva till delandet. Hela 72 procent av de som testat hade en positiv upplevelse."

*Utdrag ur rapporten "Framtidens boende - så vill västsvenskarna bo"
HSB Göteborgs undersökning 2019.*

"En studie vi gjort visar att större lägenheter har bättre potential för att kunna anpassas över tid, det vill säga exempelvis byggas om eller delas med flera boende om plånboken är liten under en period."

*Paula Femenías, Docent på avdelningen Byggnadsdesign Chalmers Tekniska Högskola
Ur Rapporten Framtidens Boende -så vill västsvenskarna bo, 2019*

"Redan för två år sedan, när vi första gången genomförde undersökningen, fick vi en fingervisning om att västsvenskarna gärna vill bo mer tillsammans över generationsgränserna. En önskan som tycks växa om man ser till årets resultat. "

*Lars Göran Andersson
VD, HSB Göteborg
Ur Rapporten Framtidens Boende - så vill västsvenskarna bo, 2019*

Den sociala innovationen - Ett tak

Delat boende i det befintliga beståndet

Flest kvadratmeter per person och ett skriande behov av bostäder, inte minst trygga bostäder till rimlig kostnad för unga. En ohållbar situation som bl a leder till ensamhet, stress och psykisk ohälsa. Ofta ställs olika kategoriers behov mot varandra. Kan man göra något åt det här genom att ta vara på och dela utrymmen i våra befintliga bostäder? Kan det uppstå fler win-win-situationer i möten över generationsgränserna? Det var de ursprungliga tankarna bakom den sociala innovationen Ett tak (fd Ett tak två generationer).

”Uttrycket social innovation används ofta övergripande för att beskriva nya lösningar på samhällsutmaningar. En social innovation kan avse en ny metod eller ett nytt arbetssätt, och eftersom sociala innovationer löser samhällsutmaningar är de bra för individ och samhälle.” Utdrag ur ”Ny väg till innovativa välfärdslösningar - En handbok om samverkan med sociala företag” SKR 2020.

Designprocess - ”Vi tänker så lika men vi uttrycker oss lite olika”

Ett tak är en ny typ av bostadstjänst, en matchningstjänst för co-living med fokus på människorna. Tjänsten är utvecklad i en designprocess tillsammans med målgrupperna för att kunna säkerställa rätt tjänsterbjudande, något som möter verkliga behov och som saknas idag. Matchningen baseras på båda parterns intressen och önskemål. Det underlättar både att söka och erbjuda sitt boende.

Inledningsvis har mål-grupperna varit studenter (18+), som behöver boende på studieorten, och äldre (55-79 år) med plats över i den egna bostaden. Tjänsten är testad på marknaden i mindre skala med positiva resultat och med hyrestider på

mellan en och tre terminer. De som har provat på att hyra ut via tjänsten vill gärna fortsätta. Med målgruppen studenter bland hyresgästerna är det naturligt att man flyttar vidare efter en eller två terminer. Studenter från tio olika länder finns bland hyresgästerna som använt tjänsten hittills. Med facilitering och intuitiva, användarvänliga digitala lösningar kan man medverka till att sänka trösklarna till ett ömsesidigt inneboende som är tryggt och modernt. Hållbart både för individerna och för samhället.

”Lika olika”

Eftersom tjänsten Ett tak utvecklats för att möta användarnas verkliga behov kunde man konstatera betydelsen av ”empowerment”, dvs att man som boende upplever sig handlingskraftig och delaktig i både sin egen och motpartens lösning.

Många som värnar sitt ensamboende framhåller hur viktigt det är att kunna fortsätta att leva ett självständigt liv, oavsett om man är student, yrkesverksam eller pensionär.

Under testperioden har många uthyrare som provat på sagt att de inte kommit till skott tidigare för att det är förenat med mycket arbete att hyra ut. Det kan t ex handla om krångligt regelverk för uthyrning, fotografering och exponering av bostaden, svårt och otryggt att välja bland alla sökande, besvärligt att säga nej eller ovana vid digitala lösningar.

Studenter framhåller att det finns en trygghet i att bo tillsammans med någon, framför allt som första boende efter att man flyttat hemifrån. Många utbytesstudenter har uppskattat hjälp och guidning när man ska flytta till ett nytt land och att man får träffa hyresvärderna (digitalt) redan innan man lämnar hemorten för en termin eller mer.

Under djupintervjuer med användare och personer i respektive målgrupp har det framkommit att det viktigaste för ett trivsamt delat boende är att man kan vara sig själv hemma.

Enkäter och intervjuer med studenter

I enkäter och intervjuer med studenter framkommer en relativt entydig bild av studenternas behov. De letar efter en trygg plats som inte är för dyr så att de kan fokusera på sina studier.

Studenternas utmaningar

Hitta någonstans att bo

Sociala behov

Kunna fokusera på studierna

Ekonomiska förutsättningar

Insikter från intervjuer med seniorer

För att få veta mer om attityderna till att hyra ut till en inneboende genomfördes 24 djupintervjuer med seniorer under våren 2019. Genomsnittsåldern var 66,9 år. I gruppen fanns personer som hyrt ut en del av bostaden, varav några hade använt tjänsten Ett tak och personer som inte alls provat på att hyra ut.

På frågor om anledningar till att det skulle vara intressant eller inte att hyra ut ett rum eller del av sin bostad till en student var de här de vanligaste svaren:

Anledningar till att det skulle vara intressant att hyra ut en del av bostaden

Jag skulle uppskatta att ha ett socialt utbyte	36 %
Jag skulle uppskatta möjligheten att hjälpa någon som behöver bostad	27 %
Det skulle vara ett värdefullt ekonomiskt tillskott	27 %

Anledningar till att man inte skulle vilja hyra ut en del av bostaden

Jag är orolig för att förlora min integritet	54 %
Jag är orolig för att inte känna mig trygg med en främling i bostaden	36 %
Jag är orolig för att jag inte ska kunna kommunicera med en inneboende	13 %

Andra, även vana användare både på Blocket och andra gör-det-självt-plattformar, har välkomnat matchning och servicepaket som gör det både tryggt och enkelt när en inneboende flyttar vidare och man har hunnit vänja sig både vid hyresintäkten och att det finns någon mer i bostaden.

”Jag tycker det är dumt att ha ett rum som står tomt när det är så många som behöver boende.”

-Bo, uthyrare som delar bostad

”Someone nice that I can be myself around.”

-Utländsk student om önskemål på en hyresvärd

Erik och Elisabeth 75+: ”Vi hade helt enkelt inte kommit till skott förut! Det var länge sedan vi gjorde i ordning bottenvåningen på sutteränghuset. Först var det tonårsbarnen som

huserade där innan de flyttade hemifrån. Sedan gjorde vi om hela bottenvåningen till en lägenhet med WC/dusch och pentry för att svärmor skulle kunna komma och bo med oss när hon blev änka. Det blev aldrig aktuellt och det hade stått tomt i ett tiotal år. Det är så roligt att det äntligen har kommit till nytta. Nu har vi haft studenter

boende här i flera omgångar och det har fungerat fint. För oss passar det extra bra att man inte binder upp sig för längre tid än en termin i taget. Vi trivs så bra här – men man vet ju inte hur länge båda får ha hälsan och kan bo kvar i ett stort hus.”

Workshop på temat delat boende

Som en del i förstudiearbetet med ”Samhällsplanering för omställning steg 1” bjöd vi in till ett seminarium på temat ”Delat boende”. Syftet med seminariet var att utbyta erfarenheter kring hur boende kan delas och hur man kan planera, facilitera och bygga för delat boende. Deltagarna kom från HSB Living lab Göteborg, Sällbo/Helsingborgshem, Uppsalahem/Max4lax, Sharing Cities Malmö samt Sharing Cities Hammarby Sjöstad.

Flera av initiativen genomförs som pilotprojekt. Även här konstaterades värdet av ett sammanhang för att utbyta erfarenheter. Ett gemensamt forum skulle kunna medverka till läranderesan och samverkan i gemensamma frågor både under och efter projektiden, liksom för efterföljare som kan bygga vidare på erfarenheterna. Ytterligare en utmaning är att verkligen dra nytta av lärdomarna i pilotprojekt för att skapa förutsättningar för att skala upp och sprida löftesrika initiativ. Mycket kunskap och erfarenhet försvinner när projekten läggs ned och de långsiktiga effekterna hinner inte bli utvärderade.

Löftesrika exempel

Helsingborgshem Sällbo

SällBo är ett nytt sätt att bo i Helsingborg. Det är både ett boendekoncept och ett integrationsprojekt som startade i december 2019 och testas under två år. Avgörande för projektet var att de fysiska förutsättningarna fanns i form av en befintlig fastighet.

I drygt hälften av lägenheterna bor seniorer (70+) och i resterande unga vuxna mellan 18 och 25 år, däribland personer som nyligen fått uppehållstillstånd i Sverige. Generationer och kulturer möts och det sociala livet står i centrum. Syftet är att motverka ofrivillig ensamhet och otrygghet och bidra till social inkludering. Utöver sin lägenhet får man tillgång till gemensamma ytor både inomhus och utomhus, med gott om plats för fritid och umgänge. Sällbo svarar mot behov som kommit fram i dialog med hyresgästerna:

- Motverka ofrivillig ensamhet. (Många äldre hade ingen yngre person i sin vardag.)
- Bidra till social inkludering/integration (också av ensamkommande flyktingbarn).
- Billiga bostäder för unga.

Under 2020 följde ett tvärvetenskapligt forskarteam från Lunds universitet kollektivhuset Sällbo i Helsingborg för att sedan utvärdera om konceptet fungerar för att minska ensamhet, integrera nyanlända och leva mer miljövänligt. Doktor Ivette Arroyo som forskar om boendeutveckling vid Lunds universitet ingår i teamet och konstaterar att det hittills inte finns så mycket forskning på området.

”Det passar kanske fler än vi tror. För att fler ska lockas att bo på det här sättet måste det uppstå en variation av kollektivboenden med möjlighet till olika grad av deltagande i gemensamma aktiviteter och självförvaltning.”

Doktor Ivette Arroyo, forskare Institutionen för arkitektur och byggd miljö Lunds universitet

Uppsalahem/Max fyra lax

På Digitala Almedalen den 30 juni 2020 presenterade Anna Sundman och Beatrice Nordling ett Vinnovafinansierat samarbete mellan arkitektbyrå TIP och Uppsalahem. Här utforskar man ett koncept för delningsarkitektur (co-living) med flera gemensamma ytor och en mindre privat bostadsdel, som riktar sig till äldre (65+). Man tar också hänsyn till de ekonomiska förutsättningarna för äldres boende, med särskilt fokus på kvinnor. Det är stora skillnader mellan kvinnors och mäns pensioner i Sverige. Enligt pensionsmyndigheten är kvinnors pensioner i genomsnitt 23% lägre än mäns. Målet är att nå rimliga hyresnivåer på max fyra tusen kronor i månaden. När Uppsalahem genomförde en undersökning om man kunde tänka sig att bo tillsammans med andra fick man mer än 1000 svar. 170 var i åldern 65+. Av dem svarade 15% av kvinnorna ja på frågan och 5% av männen.

För Uppsalahem är det här ett exempel på komplement till de bostäder som finns idag för att bredda utbudet på bostadsmarknaden. I undersökningen angav de flesta att anledningen till att man vill bo tillsammans är att slippa vara ensam. Prisbilden är en förutsättning och gemenskapen skapar mervärde.

Det finns en hel del studier om co-living som riktar sig till yngre vuxna och studenter. Här utgår man från att lösningen att planera in mer bostadsnära gemenskap behöver breddas och bli tillgänglig för fler målgrupper. I projektet utgår man också från en idé att ny arkitektur kan underlätta gemenskap i vardagen och medverka till att minska den ofrivilliga ensamheten i samhället. I förstudien har man arbetat med en modell för att det ska kunna vara en lösning som kan användas i såväl nyproduktion som ombyggnad och tillbyggnad.

HSB Living Lab

HSB Living Lab är en forskningsarena som drivs av 12 samarbetspartners för att skapa en arena för ny kunskap med fokus på social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet. Det är en flyttbar byggnad med ett tillfälligt bygglov på Chalmers Campus Johanneberg i Göteborg. Labbet, som är en öppen arena där forskare från hela världen kan få tillgång till data, stod klar för inflyttning 1 juni 2016 och kommer att flyttas någon annanstans 2025.

Det är ett flerbostadshus med fyra våningar och 29 lägenheter. Tre av våningarna är bostäder för studenter och gästforskare och på bottenplan finns samverkanslokaler med bland annat kontor, konferensrum, showroom för forskningsprojekt och en modern tvättstudio. Lägenheterna är organiserade i kluster – 6 personer delar på två kök och två stora badrum. Varje individuell bostadskub har kyl, frys och toalett. Hyresgästerna lever i en ständigt föränderlig och utvärderad miljö, medan forskningen pågår.

Man testar en rad tekniska lösningar, sådant som är mätbart med sensorer. Chalmers är en huvudpart i detta. Det finns även ett stort intresse för att "labba" mer med social hållbarhet och facilitering av social gemenskap. Man har bl a konstaterat att fastighetsköparen har blivit extra viktig här. Det visar på behov av en ny typ av förvaltning när man delar.

Ensamhet

Vad är problemet?

Den ofrivilliga ensamheten breder ut sig. Enligt en av SCB:s undersökningar av svenska levnadsförhållanden känner sig ca 300 000 äldre (65+) ofta drabbade av ofrivillig ensamhet.

I en studie från WSP konstaterar man att den upplevda ensamheten är störst bland unga och i våra större städer. Studien från 2019 visar att sex av tio (59%) känner sig ensamma, tre av tio (29%) upplever att ensamheten är ett problem och en av tio (10%) svarar att de inte har en enda nära vän. Undersökningen visar också att den upplevda ensamheten är störst i åldersgruppen (18-34 år).

Både äldre och yngre anger att de lider av ensamhet i hemmet, ett problem med både psykiska och fysiska konsekvenser på sikt.

Boinstitutet har i samarbete med Ungdomsbarometern tagit fram en studie för att öka kunskapen om den ofrivilliga ensamheten i boendet bland unga. I oktober 2019 intervjuades personer i åldern 15-24. Här bekräftas bilden att känslan av ensamhet är störst hos de unga. Var fjärde ung känner sig ensam och det är en ökning med 9% sedan 2015. Studien visar också att hemmet är den plats där man oftast känner sig ensam.

WSP har tidigare genomfört en studie i Storbritannien där man undersökt förekomsten och effekterna av ensamheten där. Storbritannien har särskilt uppmärksammat problematiken och både lanserat en departementsöverskridande strategi mot ensamhet, "A connected society - A strategy for tackling loneliness" och tillsatt en ensamhetsminister.

I Storbritannien har man beräknat att mer än nio miljoner i den vuxna befolkningen "ofta eller alltid" känner sig ensamma. I den brittiska strategin definierar man ensamhet så här:

"En subjektiv, ovälkommen känsla av brist eller förlust av sällskap. Det händer när vi upplever en obalans mellan kvantiteten och kvaliteten på de sociala relationer som vi har och de som vi skulle vilja ha."

Människor är olika och har olika behov när det gäller sociala kontakter. Det är när känslan är mer ihållande som det blir ett problem, påverkar hälsan och börjar skada vår förmåga att få kontakt med andra.

Cecilia Henning, filosofie doktor och docent i socialt arbete har lyft fram betydelsen av "tunna band". I ett projekt om granngemenskap studerade hon bl a betydelsen av de lite mer ytliga, ofta tillfälliga kontakter vi har i vardagen. Möten med människor som varken är nära vänner, släkt eller familj.

De tunna banden definieras här som ytliga men återkommande kontakter som uppstår och upprätthålls i olika vardagliga sammanhang. De tunna banden bygger oftast på regelbundenhet och lokal förankring, t ex i snabbköpet, på fotbollsplanen eller biblioteket. I studien kunde man konstatera att de här kontakterna bidrar till gemenskap, förstärkt identitet och en känsla av trygghet.

”Avsaknaden av den här typen av tunna band är det som kan göra det jobbigt att flytta och bo in sig i ett nytt område. Ingen vet vem du är och du känner inte igen någon.”

-Cecilia Henning, filosofie doktor och docent i socialt arbete, Jönköpings Universitet

”Att tro att vi kan lösa situationen genom att ensidigt bygga en- och tvårumslägenheter är knappast en väg framåt i en nation där ensamhet är en folksjukdom. Vi behöver en mångfald av bostäder till olika priser så att alla kan leva i olika delar av staden oavsett inkomstnivå. Vi måste bygga nytt, men vi måste också hitta sätt att nyttja bostäderna i det befintliga beståndet effektivare.”

-Alexandra Hagen, VD White Arkitekter Ur krönikan Att bota bostadsbrist och ensamhet genom att dela och dela av, www.bostadspolitik.se 2020-03-19

Ensamhetens kopplingar till folkhälsan

Den ofrivilliga och ihållande ensamheten kan leda till allvarliga hälsoproblem. Rapporterna som redovisar resultat av studier av ensamhetens konsekvenser blir allt fler - både internationellt och i Sverige.

Exempel på negativa hälsoeffekter som rapporteras

Lika skadligt som att röka 15 cigaretter om dagen

Farligare än fetma (som ökar risken för tidig död med 29%)

Ökad risk för kranskärslsjukdom, stroke och demens

Ökar stresshormoner som påverkar immunfunktionen

Påverkar den mentala hälsan och risken för psykiska störningar som ångest, paranoia och depression

Mer än en tredjedel (42%) har känt sig deprimerade som en följd av upplevd ensamhet

Ökad risk för missbruk

Känd riskfaktor för självmord

Ensamhet erkänns alltmer som en av våra mest pressande folkhälsoproblem med mänskligt lidande som även får konsekvenser för samhället som helhet.

Vems är problemet?

”Ung eller gammal, ensamhet diskriminerar inte.”

-Jo Cox, parlamentsledamoten som tog initiativet till en partiöverskridande ensamhetskommission i Storbritannien

Kända riskfaktorer och situationer som ökar risken för ensamhet

Hemmet: Bo ensam, flytta hemifrån, flytta till ett nytt område eller ett annat land

Arbetslivet: Byta jobb, bli arbetslös, lämna anställning för pensionering

Familjen: Separation, förlora närstående, bli förälder, ensamstående förälder, barnen flyttar

Hälsan (egen eller anhörigs): psykisk sjukdom, funktionshinder, beroendeproblem

Situationer som avskärmar människor från det vanliga samhället t ex arbetslöshet och svag ekonomi

Samhället och näringslivet

Oavsett vad det är som orsakar upplevd ensamhet är det här en växande utmaning som innebär stora kostnader. I Storbritannien har man gjort beräkningar som indikerar kostnader, utöver det mänskliga lidandet, på över 32 miljarder pund per år för landets ekonomi. Arbetsgivarnas kostnader beräknas samtidigt till 2,5 miljarder pund per år.

Människorna

Linnea 24: "Efter två veckor på universitetet stod jag nästan inte ut längre.

Jag ville hoppa av studierna och flytta hem igen.

Det gick bra för mig på gymnasiet men efter studenten ville jag prova på att jobba ett år innan jag bestämde mig för att plugga vidare. Jag är född och uppvuxen i en mindre stad på Västkusten så när jag kom in på en av de bästa utbildningarna i en större stad betydde det att jag skulle flytta hemifrån för första gången samma höst som jag fyllde 19 år. Jag hade tur och fick flytta in i en helt nybyggd studentlägenhet. Ny stad, studier på nytt sätt, på en ny nivå på en ny skola och utan att känna någon. Så mycket nytt på en gång. Jag kände mig både stressad och ensam. Tack vare alla telefonsamtal och besök av familjen lyckades jag stå ut med att bo ensam den första terminen. Innan terminen var slut hade jag fått nya kompisar, kommit in i studierna och började trivas i staden. Till vårterminen kunde jag flytta ihop med en av mina nya kompisar, Andrea. Vi delade bostad resten av studietiden och hade så himla roligt tillsammans. Under den här tiden träffade jag min kille. När jag var klar med utbildningen fick jag jobb på ett företag i stan och vi flyttade ihop. Båda gillar staden och vill gärna stanna kvar här. Tänk om jag inte hade hittat min rumskompis Andrea...?

Anna 66: "Äntligen fick min son ett bra jobb och har kunnat skaffa en egen bostad

tillsammans med flickvännen. Så nu bor jag ensam i min fina lägenhet. Även om jag är jätteglad för sonens skull så är det nästan lite för tyst här hemma nuförtiden. Dessutom oroar jag mig för vad som ska hända om jag inte har råd att bo kvar här. Det skulle vara trevligt att ha någon mer i lägenheten. Och jag är inte ensam i den här situationen – 38% bor ensamma. Många lider av ensamheten."

Ekonomiska förutsättningar

Lägenheterna som byggs idag är för dyra för den som är ny på bostadsmarknaden. Mellan 1997 och 2017 ökade priset på en bostadsrätt i Sverige i genomsnitt med 579 procent. I mer än hälften av Sveriges 25 större städer inklusive Stor-Stockholm och Stor-Göteborg, kan inte en genomsnittlig ung vuxen med fast anställning få ett bolån för att köpa en bostad. Det här drabbar inte bara dagens unga eller de som är nya på bostadsmarknaden. Idag hamnar var sjätte svensk pensionär under EU:s gräns för risk för fattigdom och pensionerna riskerar att vara för låga för att morgondagens pensionärer ska klara kraven för att få låna till en bostad.

När försäkringsbranschens fackförbund, Forena, lät Novus genomföra en undersökning våren 2021, svarade drygt 40 procent av de yrkesverksamma i Sverige att de inte tror att de själva kommer att klara sina framtida boendekostnader om de får en pension som motsvarar 68 procent av sin tidigare lön (beräknat på en pension där 45 procent består av allmän pension och resterande del, 23 procent kommer från tjänstepensionen).

En tredjedel av de yrkesverksamma idag tror att tvåsamhet är tryggheten för att kunna bo kvar som pensionär inte den individuella pensionen. Var tionde bedömer att pensionen inte kommer att räcka.

Vems är problemet?

Människor som gått i pension

Solveig 72: *"Min bostadsrätt kändes för stor så förra året sålde jag den för att kunna flytta till en mindre hyresrätt. Då hade jag stått i bostadskö i Stockholm i tolv år för att kunna flytta till en hyresrätt. Men det visade sig inte så enkelt som jag trodde.*

Efter försäljningen hade jag 1,6 miljon kronor på banken men de hade jag ingen glädje av när jag ansökte om en hyreslägenhet. Min låga pension var det enda som räknades. För att bli godkänd som hyresgäst av allmännyttan i Stockholm måste man ha 5 002 kronor kvar varje månad sedan hyran är betald.

Jag var även på visning av en seniorbostad, men eftersom hyran var på 9 000 kronor så fick jag inte den heller. Min låga pension gör det även svårt att få ett nytt banklån för att kunna köpa en mindre lägenhet. Dessutom kan jag inte få hjälp med hyran genom ett bostadstillägg eftersom jag har 1,6 miljoner kronor på banken. Det här kom som en chock för mig och jag blev tvungen att flytta in hos min dotter. Där har jag bott i tio månader nu..."

Förutsättningar för samverkan och innovation

Mats Tyrstrup är docent vid Handelshögskolan i Stockholm och forskar om samhällets sätt att tänka kring organisation och ledarskap.

Han menar att Industrialiseringen på 1800-talet spelar en viktig roll för hur samhället är organiserat än idag. Den gemensamma idén blev att gå från ett direkt, personligt ledarskap till ett ledarskap i modellernas värld, med produktionsplaner och resultaträkningar. Det fungerar bra för att producera saker, men blir besvärligare när det gäller tjänster och människors beteenden, det som samhället sysslar mest med i dag.

I sin forskning har Tyrstrup identifierat ett antal förutsättningar som behöver finnas på plats för att möta samhällsutmaningarna. Sådant som ledarskapet behöver tillgodose för att det ska bli möjligt att samverka och samordna.

Förutsättningarna som identifierats är:

Relationsskapande med andra, både internt och externt

Mötesplatser och arenor för att bygga relationer och hitta lösningar

Systemkunskap, att känna till vad andra gör och hur de jobbar, både inom den egna verksamheten och i andra verksamheter och organisationer.

Slack i organisationen (utrymme för det oförutsedda, resurser som ännu inte har fått sina uppgifter)

Utveckla nya system och skapa nya sammanhang

När det finns förutsättningar för koordinering över gränserna kan man ta sig ur stuprören, för att samverka och hitta nya lösningar. I stället för att tänka utifrån avdelningen, organisationen eller sektorn har man fokus på att verksamheten ska utvecklas för god kund- och/eller medborgarnytta.

”Alla stora samhällsutmaningar handlar i grunden om komplexa beteenden, det gäller till exempel ohälsa, klimatkris, integration och gängkriminalitet. På punkt efter punkt måste vi ta oss an frågor som ingen enskild aktör har kapacitet att lösa på egen hand. Förmåga till horisontell koordinering – samordning mellan organisationer – är avgörande.”

- Mats Tyrstrup, Docent i företagsekonomi vid Handelshögskolan i Stockholm

Vi behöver även vara uppmärksamma på utmaningarna när det gäller en snabbt utbyggd digitalisering. Under pandemin har vi sett exempel på hur ett digitalt utanförskap kan påverka tillit, tillgänglighet och demokrati samt även bidra till att den upplevda ensamheten ökar. Det öppnar för nya och utvecklade tjänster som kan facilitera digitaliseringen och därmed öka både upplevt oberoende, inkludering och livskvalitet.

Nästa steg

Share Future Living

Under 2019 inleddes ett tvärsektorieellt forsknings- och samverkansprojekt mellan akademi, näringsliv, organisationer och offentlig sektor med fokus på bostadsdelning och social hållbarhet. Projektet genomförs i olika faser, inledningsvis med stöd av Formas, det statliga forskningsrådet för hållbar utveckling, Sven Tyrens Stiftelse och ARQ.

Samarbetet i detta nätverk av aktörer har nu lett fram till en ansökan till Formas utlysning Samhällsplanering för omställning, steg 2, för ett mer omfattande forskningsprojekt, "Gemensamt boende: Om ökade möjligheter till delat boende i byggd miljö" (Dwelling together: Scaling up co-living capacities in the built environment). Vi vill även förstärka och fortsätta att utveckla nätverket. Tillsammans med Dorte Bo Bojesen VD, Form/Design Center har vi därför tagit initiativet till ett samarbete, [Share Future Living](#). Det är en plattform och mötesplats om delande för människors hälsa och livskvalitet i hållbara städer och samhällen.

Fokus i det fortsatta arbetet i Share Future Living är att undersöka hur det befintliga, redan byggda fastighetsbeståndet kan användas bättre och på vilket sätt delande skulle kunna få effekter för både människor (minskad utsatthet, ensamhet och bostadslöshet) och för samhället (utveckla nya verktyg och former för att adressera såväl bostadsbrist som hälsa). Att utforska förutsättningarna att utveckla och sprida delningstjänster för boende samt studera vilka effekter sådant delande kan bidra till, t ex hur de påverkar livskvaliteten för de boende och hur det kan användas i bostadsplaneringen.

Vi vill t ex arbeta vidare med att etablera en seminarieserie med årligen återkommande summits för att säkerställa spridning och utbyten av forskning och erfarenheter med deltagande av referenser och olika intressenter. Här skulle vi under genomförandet av kommande forskningsprojekt kunna visa hur man använder toppmodern forskning som kopplas till praktik i pilotstudier om gemensamt boende och delat boende.

Det är inte en ny tankesmedja utan en "action tank" för samverkan, utbyte av kunskap, erfarenheter och insikter. Vi ser det som en hub för att inspirera och lära av fler initiativ, uppskalning och spridning av pilotprojekt samt av följdforskning för att kunna mäta effekter och återföra kunskap med avseende på social hållbarhet och folkhälsa.

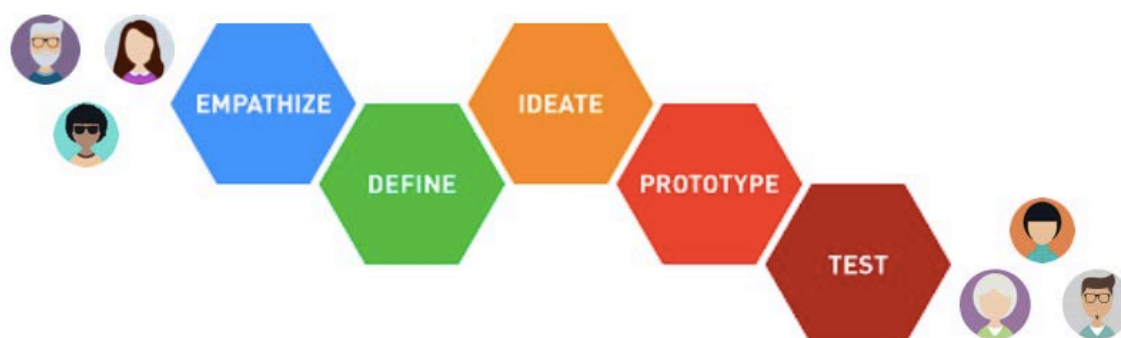
Etablerade samarbeten med KTH och Lunds universitet innebär både kvalitetssäkring och kanaler till ytterligare akademiska samarbeten, såväl nationellt som internationellt.

Share Future Living bidrar främst till följande globala mål i Agenda 2030: Hälsa och välbefinnande (mål 3) Minskad ojämlikhet (mål 10) Hållbara städer och samhällen (mål 11).

Share Future Living - kunskap, lärande, metoder och verktyg

”Design är en kreativ arbetsprocess där du utvecklar lösningar utifrån användarens verkliga behov. Chansen att lyckas blir då mycket större. I varje fas finns ett antal mallar som stöd. Du kan behöva upprepa olika delar i faserna under processens gång, för att komma fram till det bästa resultatet.”

Utdrag ur Designprocessguiden, SVID

Quadruple Helix model

Bildkällor: Ideo Design Thinking Process, ideo.com (kompletterad med människor) samt Quadruple Helix model, northsearegion.eu

”Att använda Quadruple Helix och involvera medborgarna i utvecklingen av en innovation kan leda till mer framgångsrika, användarorienterade innovationer. Slutanvändarna är mer benägna att acceptera och använda innovationen. Det kommer också att ha en större social nytta till en lägre kostnad och förbättra medborgarnas egenmakt som i allt högre grad kommer att uppleva förtroende gentemot innovatörerna och bli en aktiv del av innovationssystemet.”

Utdrag ur ”A Quadruple Helix guide for innovations”, Länsstyrelsen i Värmland

Referenser

1. Brundtlandrapporten, "Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future", på uppdrag av Förenta nationerna 1987. [fn.se](#)
2. Digitala Almedalen % Boinstitutet, "Det delande boendets effekter på ensamhet och hälsa". www.boinstitutet.se/seminarium/ett-tak-dela-for-bostad-halsa-och-minskad-ensamhet/ <https://youtu.be/ytlUG8tYKA0>
3. Boinstitutets rapport Ensam hemma 2020 www.boinstitutet.se/ny-rapport-ensam-hemma/
4. Boverkets årliga bostadsmarknadsenkät www.boverket.se/sv/boende/bostadsmarknaden/bostadsmarknadsenkaten/
5. Ett gemensamt bostadsförsörjningsansvar, Slutbetänkande av Utredningen om kommunal planering för bostäder. Statens Offentliga Utredningar SOU 2018:35
6. Unga Vuxnas boende 2019, Hyresgästföreningen www.hyresgastforeningen.se
7. SFS Bostadsrapport publiceras av Sveriges Förenade Studentkårer i augusti varje år [sfs.se](#)
8. Sveriges Byggindustrier i samarbete med Novus, en kartläggning av hur unga vuxna i åldern 18-25 ser på sin nuvarande och framtida bostadssituation. Maj 2018.
9. SCB:s Statistikdatabas. Antal personer efter hushållstyp, ålder, antal barn, kön och år
10. SBAB:s undersökning, Livsvalen påverkas av hur vi kan bo. November 2020 www.sbab.se
11. Framtidens boende - Så vill västsvenskarna bo, HSB Göteborg, Rapporter 2017 och 2019
12. Stockholms Handelskammare "Över fyra miljarder i tappade skatteintäkter och 36 miljarder i utebliven tillväxt", WSPs analys på uppdrag av Handelskammaren. Rapport i november 2018
13. Västsvenska Handelskammaren "Från bostadsbrist till bostadslös" Rapport i januari 2020
14. Region Skåne. "Hur har det gått i Skåne" www.utveckling.skane.se Rapport i mars 2021
15. Statistik per 201231, Bostadsförmedlingen Stockholm, <https://bostad.stockholm.se>. Boplats Göteborg <https://nya.boplats.se> samt Boplats Syd, <https://www.boplats Syd.se/>
16. Digitala Almedalen % Boinstitutet "Ny modell för att beräkna bostadsbristen ger mer träffsäkra bostadspolitiska åtgärder" www.boinstitutet.se/seminarium/ny-modell-for-att-berakna-bostadsbristen-leder-till-mer-traffsakra-bostadspolitiska-atgarder/ www.tyrens.se
17. SCB, "Närstan fem miljoner bostäder i landet" Bostadsbeständet 31 december 2019 Statistiknyhet i april 2020
18. En social bopolitik för Sverige - policyrekommendationer för en hållbar samhällsutveckling, Rapport utgiven av Global Utmaning i november 2020, Författare: Carl-Johan Engström, Christer Larsson, Monica von Schmalensee, Sophie Nachemson-Ekwall
19. SCB, Produktionskostnader för nya bostäder 2019. scb.se
20. Efterfrågan på nya bostäder i Stockholmsregionen En skattning av vad hushållen kan och vill efterfråga <https://www.sll.se/verksamhet/regional-utveckling/bostader>
21. Så vill unga bo - om de kunde välja 2020, Hyresgästföreningen www.hyresgastforeningen.se
22. Miljöindikatorer - aktuell status - Boverket www.boverket.se 2021
23. Statskontoret "Åtgärder för att öka uthyrningen av privatbostäder" 2017:11
24. HSB Göteborg "Framtidens Boende - så vill västsvenskarna bo" 2017 och 2019
25. Den sociala innovationen, Ett tak, www.etttak.se
26. SKR, Ny väg till innovativa välfärdslösningar - En handbok om samverkan med sociala företag 2020 skr.se
27. Helsingborgshem/Sällbo www.helsingborgshem.se Forskare om projektet www.svt.se/nyheter/lokalt/helsingborg/forskaren-tror-pa-konceptet-sallbo-unikt-i-sverige 2020 Ivette Arroyo, Lunds Universitet www.lu.se

28. Digitala Almedalen % Boinstitutet, "Max 4 lax" /www.boinstitutet.se/seminarium/theory-into-practice/ <https://youtu.be/ytlUG8tYKAO>
29. HSB Living Lab, www.hsb.se/hsblivinglab/ "48 timmar som labbråtta – i huset som ska lösa bostadskrisen" Göteborgs-Posten www.gp.se December 2019
30. Statistik från SCB:s Undersökningarna av levnadsförhållanden. Ensamhet bland äldre scb.se www.svt.se/nyheter/lokalt/vasterbotten/var-tionde-aldre-ar-ensam Juli 2019
31. En studie över den ofrivilliga ensamheten i våra städer , WSP Sverige September 2019 www.wsp.com/sv
32. Ensam hemma, Ungdomsbarometern i samarbete med Boinstitutet 2020
33. "A connected society: a strategy for tackling loneliness" www.gov.uk Oktober 2018
34. "Tunna band – ytliga men viktiga mikrorelationer" Göteborgs-Posten Februari 2020, Cecilia Henning, Jönköpings Universitet ju.se
35. "Att bota bostadsbrist och ensamhet genom att dela och dela av", Bostadspolitik, mars 2020
36. Jo Cox Commission on Loneliness - A call to action, 2017 www.jocoxfoundation.org
37. BRF-Nytt "Historisk återblick på bomarknaden: Så har Sveriges bostadspriser utvecklats de senaste 20 åren", februari 2018 www.brf-nytt.se
38. Skandia "Lön utan lägenhet", april 2019 www.skandia.se
39. Forena "Var ska framtidens pensionärer bo?" forena.se
40. Skandia "Pensionärer nekas bostad i 9 av 20 större svenska städer", augusti 2020 www.skandia.se
41. Hållbara Helsingfors "Delningsekonomi och cirkulär ekonomi" www.kestavahelsinki.hel.fi/sv/
42. Fores "I välfärdsproduktionens gränsländ – organisatoriska mellanrum i vård, skola och omsorg", Mats Tyrstrup. Kunskapsguiden "Forskaren Mats Tyrstrup om samordning, gränser och organisatoriska mellanrum" Mats Tyrstrup, docent vid Handelshögskolan i Stockholm www.hhs.se
43. Share Future Living, www.formdesigncenter.com/projekt/share-future-living/
44. "Designprocessen – från idé till verklighet", svid.se
45. "A Quadruple Helix guide for innovations", Länsstyrelsen Värmland, northsearegion.eu

Slutrapport till ARQ
Forskningsstiftelsen för samhälls- och
byggnadsplanering, projektering
Projektnummer 1:2020

